

“OSHIQ G‘ARIB VA SHOHSANAM” DOSTONIDAGI SHAXS NOMLARINING
LINGVISTIK TAVSIFI

Xudayarova Gulnoza Alisherovna

Madiyorov Shixnazar Quvondiq o‘g‘li

Urganch innovatsion universiteti

Annotatsiya: Ushbu maqola onomastika – shaxs ismlari, geografik nomlar, hayvon va o‘simlik nomlari kabi nomlarni o‘rganadigan tilshunoslik sohasi haqida ma‘lumot beradi. Onomastika ichida antroponimika (shaxs ismlarini o‘rganish) va toponimika (geografik nomlarni o‘rganish) kabi yo‘nalishlar mavjud. Maqola, ayniqsa, antroponimlarning tahliliga e‘tibor qaratib, Xorazm xalq dostonchiligidan "Oshiq G‘arib va Shohsanam" dostoni misolida antroponimlarning vazifalarini tushuntiradi. Ushbu dostonning bosh qahramonlari, xususan, "Shohsanam" nomining lingvistik tahlili morfologik, semantik, sintaktik va etimologik jihatlarni o‘z ichiga oladi. "Shohsanam" nomi fors tilidan olingan bo‘lib, qahramonning yuqori ijtimoiy mavqe va go‘zalligini ifodalaydi. Maqolada bu nomning tahlili orqali uning murakkab ma‘nolari va lingvistik tarkibi yoritiladi.

Kalit so‘zlar: onomastika, antroponimika, toponimika, Shohsanam, oshiq, hukmdor, morfologik tahlil, semantika, lingvistik analiz

Abstract: This article provides information about onomastics, a field of linguistics that studies personal names, geographical names, names of animals and plants, and other types of names. Within onomastics, there are branches such as anthroponymy (the study of personal names) and toponymy (the study of geographical names). The article particularly focuses on the analysis of anthroponyms, using the example of the Khorezm folk epic "Oshiq G‘arib va Shohsanam" to explain the functions of anthroponyms. The linguistic analysis of the main characters' names, especially "Shohsanam," includes morphological, semantic, syntactic, and etymological aspects. The name "Shohsanam" is derived from Persian and reflects the character's high social status and beauty. The article highlights the complex meanings and linguistic structure of this name through its analysis.

Keywords: onomastics, anthroponymy, toponymy, Shohsanam, lover, ruler, morphological analysis, semantics, linguistic analysis

Kirish. Onomastika — bu shaxs ismlari, geografik nomlar, hayvon va o‘simlik nomlari, joy nomlari, tashkilotlar nomlari va boshqa nomlarni o‘rganadigan tilshunoslik sohasi. Onomastika lingvistik birliklarning kelib chiqishi, tarixi, tuzilishi, ma‘nosi va ulardan foydalanishning ijtimoiy, madaniy jihatlarni o‘rganadi. Bu soha ichida shaxs nomlarini o‘rganish antroponimika, geografik nomlarni o‘rganish esa toponimika deb ataladi. Onomastika tadqiqotlari tilshunoslik, tarix, geografiya, madaniyatshunoslik kabi sohalar bilan bog‘liq bo‘lib, ularning ma‘lum bir hududda yoki davrda o‘zgarishlarini ham o‘rganadi. Shular ichidan antroponimlar haqida qisqacha to‘xtalib o‘tamiz va uni Xorazm xalq dostonchiligining noyon namunasi “Oshiq G‘arib va Shohsanam” misolida ko‘rib chiqamiz.

Antroponimlar - bu shaxs nomlari, familiyalar, laqablar va unvonlarni o‘z ichiga olgan lingvistik birliklardir. Bular nafaqat insonlarni ajratib turish uchun xizmat qiladi, balki ularning ijtimoiy

mavqei, kelib chiqishi, shaxsiy xususiyatlari va boshqa ma'lumotlarni ham ifoda etadi. Dostonlarda antroponimlar odatda personajlarning xarakterini, ularning ijtimoiy holatini yoki dostonning geografik joylashuvini aks ettiradi. Dostonlarda antroponimlar quyidagi vazifalarni bajaradi:

1. **Qahramonlarning shaxsiyatini ifodalash:** Antroponimlar qahramonlarning xarakteri, hayot tarzi va mavqeini tasvirlaydi. Masalan, "Oshiq G'arib va Shohsanam" dostoni qahramoni Oshiq G'aribning ismi uning oshiqligi va moliyaviy jihatdan qiynalib qolganligini ifodalaydi.
2. **Ijtimoiy va madaniy kontekstni aks ettirish:** Antroponimlar orqali dostonlarda qahramonlarning ijtimoiy mavqei va ular yashayotgan jamiyatning madaniy qiyofasi yoritiladi. Misol uchun, "Shohsanam" nomi qahramonning oliy tabaqaga mansubligini va go'zal qiz ekanligini ko'rsatadi.
3. **Etnik va geografik ma'lumotlarni berish:** Dostonlardagi antroponimlar ba'zan qahramonlarning qaysi etnik guruh yoki geografik hududga mansub ekanligini bildiradi. Bu esa doston voqealarining tarixiy va geografik kontekstini tushunishda yordam beradi.
4. **Simvolik ma'no:** Ko'plab antroponimlar ma'no jihatidan simvolik bo'lib, qahramonlarning taqdiri yoki ularning rolini ifoda etadi. Masalan, "Oshiq G'arib" nomi uning sevgi yo'lida qiyinchiliklarga duch kelishini va ularni yengib o'tishini bildiradi.

Dostondagi asosiy antroponimlar:

1. **Oshiq G'arib** – Dostonning bosh qahramoni. Uning nomi "Oshiq" so'zi orqali muhabbatga bo'lgan sadoqatini va "G'arib" so'zi orqali uning qashshoqlik yoki begonalik holatini ifoda etadi. Bu antroponim personajning hayotdagi qiyinchiliklari va sevgiga bo'lgan fidoiyiligini aks ettiradi.
2. **Shohsanam** – Dostonning bosh qahramoni bo'lmish qiz. Uning nomi "Shoh" va "Sanam" so'zlaridan tashkil topgan bo'lib, "Shoh" so'zi oliy tabaqaga mansubligini, "Sanam" so'zi esa go'zallik va maftunkorlikni bildiradi. Bu nom personajning chiroyi va nufuzini ta'kidlaydi.
3. **Malikai gul** – Shohsanamning opasi yoki singlisi. "Malika" so'zi orqali u oliy tabaqaga mansub ekanligi va "gul" so'zi orqali go'zalligi va nafisligi ifoda etiladi.

Endi ulardan birini lingvistik tahlil qiladigan bo'lsak, Shohsanam so'zi ikki qismdan iborat bo'lib, bu qismlar alohida semantik va lingvistik tahlil qilinishi mumkin:

1. Shoh – bu fors tilidan olingan so'z bo'lib, "podshoh", "hukmdor" ma'nosini bildiradi. Odatda bu so'z oliy tabaqaga mansublikni va yuqori darajadagi hurmat-e'tiborni ifodalaydi. Lingvistik jihatdan, bu so'z turkiy tillarga kirib kelgan va ko'p ishlatiladigan umumiy atama hisoblanadi.
2. Sanam – bu so'z ham fors tilidan kelib chiqqan bo'lib, "go'zal", "maftunkor ayol", "sevgili" kabi ma'nolarni anglatadi. Bu so'z odatda she'riy matnlar va dostonlarda qizlarning go'zalligi va maftunkorligini ifodalash uchun ishlatiladi. Quyida uni lingvistik tahlil qiladigan bo'lsak, so'zni morfologik, semantik, sintaktik va etimologik jihatlarini o'rganib chiqamiz.

Morfologik tahlil:

Shoh – mustaqil ot, fors tilidan kirib kelgan.

Sanam – mustaqil ot, fors tilidan kirib kelgan.

Ikkala soʻz birikib, bir butun antroponim – Shohsanam hosil qiladi.

Semantik tahlil:

Shoh komponenti oliy tabaqa yoki hukmdorlikni ifodalaydi, bu esa personajning yuqori ijtimoiy mavqeiga ishora qiladi.

Sanam komponenti goʻzallik va maftunkorlik maʼnosini berib, personajning tashqi koʻrinishi yoki ichki fazilatlarini taʼkidlaydi.

Umumiy maʼnoda, Shohsanam soʻzi "goʻzal va maftunkor hukmdor" yoki "podshohning goʻzali" kabi tushunilishi mumkin.

Sintaktik tahlil: Ushbu soʻz majmuyi bir butun nom sifatida ishlatiladi va odatda ayollar ismi sifatida qabul qilingan.

Etimologik tahlil: Har ikkala komponent – Shoh va Sanam – fors tilidan olingan boʻlib, turkiy tillarda keng qoʻllaniladi. Bu esa turkiy xalqlarning fors madaniyati va tiliga taʼsirini koʻrsatadi.

Xulosa. Shohsanam soʻzi fors tilidan olingan ikki komponentdan tashkil topgan boʻlib, u qahramonning yuqori ijtimoiy mavqei va goʻzalligini ifodalaydi. Bu soʻz lingvistik jihatdan morfologik, semantik va etimologik tahlilda oʻziga xos murakkab maʼno va tarkibga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar

- 1.Rajabov B. Onomastika va uning lingvistik asoslari. – Toshkent: Fan, 2019.
- 2.Yoʻldoshev A. Oʻzbek antroponimikasining nazariy asoslari. – Samarqand: SamDU nashriyoti, 2020.
- 3.Xudoyberganov M. Xorazm xalq dostonlarining lingvistik xususiyatlari. – Urganch: Xorazm universiteti nashriyoti, 2021.
- 4.Karimov N. Oʻzbek xalq eposida antroponimlarning semantik tahlili. – Toshkent: Oʻzbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2018.
- 5.Madrahimov H. "Oshiq Gʻarib va Shohsanam" dostoni tahlili. – Toshkent: Akadernashr, 2022.
- 6.Normurodov S. Oʻzbek xalq dostonlarida shaxs nomlarining lingvistik va madaniy ahamiyati. – Buxoro: BuxDU nashriyoti, 2019.
- 7.Rahmonova D. Antroponimika: tarix va zamonaviy yondashuvlar. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2021.